

Рецензия

От проф. д-р Петър Димитров Балкански – гост преподавател в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в областта на висшето образование „Педагогика“ по професионално направление 1.1 „Теория и управление на образованието, докторска програма „Управление на образованието“

Автор: Ваня Кастрева - Монова

Тема: „Финансова автономия в българското училище в условията на делегираните бюджети“

Научен ръководител – проф. д-р Галин Цоков

* * *

1. Общо описание на представените материали

Със Заповед № 33 – 1832/28.04.2016 г. на Ректора на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Финансова автономия в българското училище в условията на делегираните бюджети“ за придобиване на научно - образователна степен „доктор“ в областта на висше образование „Педагогически науки“ (1), професионално направление „Теория и управление на образованието“ 1.1, по докторска програма „Управление на образованието“.

Автор на дисертационния труд е Ваня Кастрева - Монова, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Педагогика и управление на образованието“ с научен ръководител проф. д-р Галин Цоков от Педагогическия факултет към Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Ваня Кастрева - Монова комплект от материали на хартиен носител е в съответствие с чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав и образец „Рецензии“ за „доктор“ на Пловдивски университет „П. Хилендарски“.

Докторантът е приложил дисертационен труд на книжен и електронен носител, четири статии, свързани с темата на изследването, автореферат на книжен и електронен носител и Инструментариум на проведеното емпирично изследване.

В представеният комплект от документи се съдържат всички необходими документи, съгласно цитирания Правилник и образец.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Ваня Кастрева е завършила в СУ „Св. Климент Охридски“, специалност „История“, с придобита квалификация „учител по история“. Специализира „Теория и

история на културата“ в Центъра по културология на СУ „Св. Кл. Охридски“. Завършва практически курс по английски език в Центъра за изучаване на чужди езици към СУ „Св. Кл. Охридски“; завършва специализация по организация и управление на образованието в ИУУРК, а по-късно – и магистърска програма по образователен мениджмънт във Факултета по педагогика към СУ „Св. Кл. Охридски“. От 2014 г. е докторант на самостоятелна подготовка в Педагогически факултет при ПУ „П. Хилендарски“, където завършва докторантска програма по „Управление на образованието“.

След завършването на висшето си образование Ваня Кастрева работи последователно като редактор в издателство, учител по история в 119 СОУ в гр. София, директор на 2 СОУ „Акад. Ем. Станев“ – гр. София. От 2006 г. работи като началник на РИО – гр. София и заместник министър на образованието и науката.

Към настоящия момент е отново началник на РИО в гр. София.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели

Въпросът за финансирането на училищното образование, финансовата автономия на училището и управлението на училището в условията на прилагане на системата на делегираните бюджети не е нов за българското училище. През последните 10 – 15 години тази проблематика е стояла в центъра на вниманието на държавата, образователните институции и местната администрация. Новият елемент в обсъждания дисертационен труд е дизайнът на емпиричното изследване на управлението на финансите в българските училища в условията на прилагане на системата на делегираните бюджети. Проведеното от докторантката емпирично изследване в такива мащаби и с такава методика е една новост за образователния мениджмънт у нас, която открива нов етап в изучаването и практикуването на управлението на училищните финанси в условията на автономия и делегирани бюджети.

Няма съмнение, че мениджмънтът на училищните финанси е най-голямото предизвикателство за училищните ръководители, мениджъри и лидери, за педагогическите специалисти и дейците в образованието.

Обсъжданият дисертационен труд може да играе ролята и да удовлетвори познавателните и изследователски потребности на практикуващи финансови мениджъри, студенти, обучаващи се специалисти и др.

Оценен в този контекст, дисертационният труд трябва и може да стане достояние в информационно – комуникационното пространство на многобройните потребители на подобен тип познание и информация.

4. Познаване на проблема

Така разработен дисертационния труд характеризира докторантката като добре информиран изследовател, който задълбочено познава същността и особеностите на училищната автономия, водещите чуждестранни и наши автори в тази област.

Подробно е обяснено и представено в дисертационния труд системата на управление на финансите в българските училища; анализирани са основните елементи на тази система – бюджетът като икономическа категория; делегирания бюджет в българските училища. Компетентно е представена нормативната уредба за регулиране на финансовите отношения в училище и прилагането на делегираните бюджети. Обяснена е формулата за разпределение на средствата по делегираните бюджети. На високо професионално равнище е проведено емпирично изследване на различни групи за тяхното отношение, за състоянието и функционирането на системите за финансиране на училището. Осъществен е задълбочен анализ на резултатите от изследването от анкетирането на респондентите и интервюираните лица. Направена е експертна оценка на приложението на системата на делегираните бюджети в българските училища.

Всичко това е доказателство, че докторантката се е справила много добре с поставените от нея изследователски задачи и владее теоретичните, диагностичните, практико – приложните измерения на финансовия мениджмънт в училище в сравнителен контекст. Целият дисертационен труд може да се възприеме като една ефективна технология по мениджмънт на финансите в училище и в системата на училищното образование.

5. Методология и методика на изследването

Представителното емпирично изследване респектира със своята мащабност, обхват на изследваните проблеми, прецизност на използваните статистически методики, методи и инструменти за анализ. Целта на емпиричното изследване е „да даде моментна картина на контрола и отчетността на резултатите от действието на системата на делегираните бюджети за по-високата им степен на ефикасност и за подобряване на резултатите от учебния процес“ (стр. 109). Проучени са мненията и отношенията на няколко целеви групи респонденти – представители на държавната и местна администрация, директори на училища, учители, родители, представители на училищните настоятелство и на НПО.

Проучването е осъществено чрез попълване на анкетна карта, състояща се в модифициран онлайн формуляр. Достъпът до него е осъществен чрез електронна поща чрез хипервръзка за достъп до анкетата в периода септември – ноември.2014 г. Резултатите от анкетата са обработени чрез използване на програмния продукт „Microsoft Excel“. Анкетната карта е стандартизиран въпросник (Приложение № 6). Мнението на анкетираните респонденти е представено чрез вербални скали (общо 20). Коефициентът на съставния индикатор за съизмеримост е осъществен със специална формула (стр. 115).

Вторият използван инструмент е „дълбочинно интервю“ с цел получаването на допълнителна информация за състоянието на финансовата автономия в условията на делегиран бюджет. Интервюто съдържа пет открити въпроса, които се попълват саморъчно от експертите (Приложение № 7). При формулирането на въпросите са спазени редица принципи.

Извадката на изследваната съвкупност съставлява 21 % от генералните съвкупности на наблюдаваните групи респонденти (стр. 121 – 125). Обемът на извадката е 1485 представители на държавната и местна администрация (107), директори – 511, учители – 322, родители – 430, училищни настоятелства – 115.

Анализът на резултатите е изчерпателен и дава надеждна картина на финансовата автономия в наблюдаваните училища и за други видове автономия – педагогическа, административна, нормативна, организационна, кадрова, финансово – икономическа. За целта е използван Коефициент на съставен индикатор за всяка автономия, който варира от 3,08 до 3,39. С най-висок Коефициент на автономия е кадрата (3,39), а с най-нисък – нормативната (3,08).

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 304 страници, от които основен текст – 290 страници. Структурата на дисертационния труд включва увод, четири глави, заключение, списък на използваната литература и седем приложения. Използваната литература е от 118 научни източника, от които 92 са на кирилица и 26 – на латиница; списък от 31 нормативни документа, като отделно са използвани 22 интернет ресурса.

Дисертационният труд „Финансова автономия в българското училище в условията на делегирани бюджети“ е обсъден на разширено заседание на катедра „Педагогика и управление на образованието“ на Педагогическия факултет към Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ и е насочен за публична защита пред научно жури.

Според признанието на докторантката, информацията която използва в теоретичната част на разработката, е „вторична информация“, която е публикувана в информационни източници, които са „публични и достъпни за автора“, в т.ч. и „интернет ресурси“ (стр. 8).

Според мен, използваните литературни и информационни източници са припознати от академичната научна общност в страната, което означава, че авторът на дисертационния труд умее правилно да подбира и да се ориентира в най-съвременните информационни източници, да ги използва правилно в контекста на анализа и да ги фиксира в съответствие с академичните изисквания и традиции. Това ми дава основание да подчертая, че дисертационният труд е самостоятелно творческо дело на докторанта и отговаря на изискването за достоверност на материала.

Структурата на дисертационния труд е логически и съдържателно правилно изградена.

В **увода** авторът правилно обосновава актуалността на изследвания проблем; обекта и предмета на изучаване, тяхната научна значимост, полезност и необходимост (стр. 7).

В първа глава - „Същност и особености на училищната автономия“ – докторантката е фокусирала своя теоретичен анализ върху няколко явления: същността на автономията от философски, политически и организационен аспект; посочени са някои нейни характеристики. Показани са особеностите и същността на училищната автономия и нейните видове. Описани са индикаторите за нейното разпознаване и институционализиране. Анализът на тази глава завършва с разкриване на същността и особеностите на финансовата автономия в съвременните образователни системи, съществуващите модели на нейното изучаване и практикуване и нейните проявления в другите образователни системи.

Във **втора глава** се прави теоретичен анализ на някои основни инструменти на училищните финанси: „бюджетът“ като икономическа категория, „делегиран бюджет“ като форма на автономност на училището. Анализирани са системата на управление на училищните финанси, нормативната уредба на прилагане на делегираните бюджети, направено е описание на формулата за разпределение на средствата.

Трета глава разкрива дизайна и съдържа анализ и описание на проведеното емпирично репрезентативно изследване, което отговаря в пълна степен на изискванията на подобен тип проучване. Подробно е описана методиката, инструментариума, извадката, представителността, генералната съвкупност и анализите от анкетирането и резултатите от проведените интервюта.

Четвърта глава съдържа ефектите от прилагането на финансовата автономия в условията на изпълнението на делегираните бюджети.

Теоретични и приложни приноси:

1. За първи път в българската педагогическа и управленска литература се предлага научно знание, което обогатява теорията и практиката на образователния мениджмънт с ново познание. Авторът на дисертационния труд има личен принос за обогатяване на характеристиките на училищната автономия и разкрива индикаторите за тяхното идентифициране. В сравнителен план са представени модели на училищна автономия в някои развити европейски страни. Изследването съдържа задълбочен анализ на състоянието на финансовата автономия в други образователни системи. Всичко това е придружено с формулирането на нови идеи, стратегии и политики в областта на училищната икономика и финанси.
2. В рамките на националното представително изследване е осъществен подробен анализ (едномерен и крос – анализ) на актуалното състояние на училищната автономия и нейните финансови аспекти в условията на делегиран бюджет;
3. За първи път в изследване на финансовата автономия е направен едномерен анализ на мнението на всички участници в образователния процес: държавни и местни органи на управление, директори на държавни и общински училища,

учители, родители, представители на училищни настоятелства и НПО в сферата на образованието;

4. За първи път чрез задълбочен анализ е отразено мнението на представители на местната общност на национално ниво по въпроса. Комплексно е очертана картината и отчетността на резултатите от действието на системата на делегираните бюджети.

Практико - приложни приноси:

1. Разработен е вариант за финансиране по формула, отговаряща на съществуващите потребности;
2. Направени са конкретни предложения за промени на съществуващата формула за определяне на средствата по делегираните училищни бюджети;
3. Направени са конкретни предложения за промени на нормативно – правната уредба за повишаване на финансовата автономия на българските училища.

Въпроси към докторанта:

Коя икономическа теория за финансиране на образованието познавате и коя от тях намира приложение при финансирането на българското образование? С коя икономическа теория свързвате израза: “Образованието е обществено благо? и/или „Образованието е стока“? Кои са силните и слабите страни на посочените от Вас икономически концепции за финансиране на образованието?

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката представя 4 публикации, които отразяват идеи и резултати от дисертационното изследване. В тематично отношение публикационната ѝ дейност се отнася до: теория на мениджмънта като методологическа основа на организацията и управлението на училището; проблеми на финансирането на българското училище; делегираният училищен бюджет; автономията като принцип на организационната идеология в различните управленски школи. Публикациите са поместени в официални електронни издания: Е-списание „Български учител“; сп. „Педагогика“, бр. 2, 2016 г.; Сборник – УИ „П. Хилендарски“, № 2, 2016 г. Публикуваните материали са тип „статии“ на български език. Няма сведение за ползване и цитиране на публикациите на докторантката.

8. Лично участие на докторантката

Информацията за личното участие на докторантката в проведеното дисертационно изследване показва, че разработването на дисертационния труд, проведеното емпирично изследване и осъщественият анализ на данните е лично дело и участие на докторантката. Като докторант на самостоятелна подготовка, тя проявява воля, умение и способности да работи самостоятелно, да планира и изпълнява своите докторантски задължения. Това обстоятелство показва, че Ваня Кастрева – Монова

притежава опит и компетенции да се справя самостоятелно със задачите от изследователски и творчески характер.

9. Автореферат

Разработеният от докторантката автореферат напълно отразява структурата на дисертацията; нейното основно съдържание, идеи и главни резултати от проведеното емпирично изследване. Структурата и дизайнът на автореферата съответстват на утвърдените изисквания за такъв тип научна продукция от ПУ „Паисий Хилендарски“ и Педагогически факултет.

10. Критични забележки и препоръки

В порядъка на препоръка статистическият анализ на данните от емпиричното изследване би могъл за бъде по-сбит вид, за да не се повтаря буквално структурата на изследователския инструментариум, тъй като се получава повторение на изводите и тълкуването на данните поради статистически незначими разлики. Би могло отделните индикатори да се обединят по рубрики и анализът на емпиричните данни до придобие по-обобщен вид.

11. Препоръки за бъдещето използване на дисертационните приноси и резултати

Като отчитам научното и приложно значение на дисертационния труд, препоръчвам на неговия автор и ръководството на Педагогическия факултет при ПУ „Паисий Хилендарски“ за издаването на труда на книжен и/или електронен носител. Съдържанието на труда е с висока научна стойност и обществено значение за изследване на финансовата автономия на училищната организация. Трудът се отличава с новаторските си идеи, задълбочен анализ и практическа насоченост. Публикуването на дисертационния труд ще запълни съществуващия дефицит от подобна литература за нуждите на обучението и квалификацията на студенти и педагогически специалисти, ръководители на училища. Особена ценност представлява отразеното в дисертационния труд проведено емпирично репрезентативно социологическо изследване като методика и резултати, както и задълбочения теоретичен анализ за автономията на училището, което може да служи като модел на обучаваните студенти и специалисти.

Заключение

Дисертационният труд съдържа научни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Факултета по педагогика, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Ваня Фердинандова Кастрева – Монова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност „Теория и управление на образованието“ като демонстрира качества и умения за самостоятелно порвеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензирания по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и научни приноси и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Ваня Фердинандова Кастрева – Монова в област на висше образование „Педагогически науки“ 1, професионално направление „Теория и управление на образованието“ 1.1, по докторантска програма „Управление на образованието“.

15.06.2016 г.

Рецензент:

Проф. д-р Петър Балкански